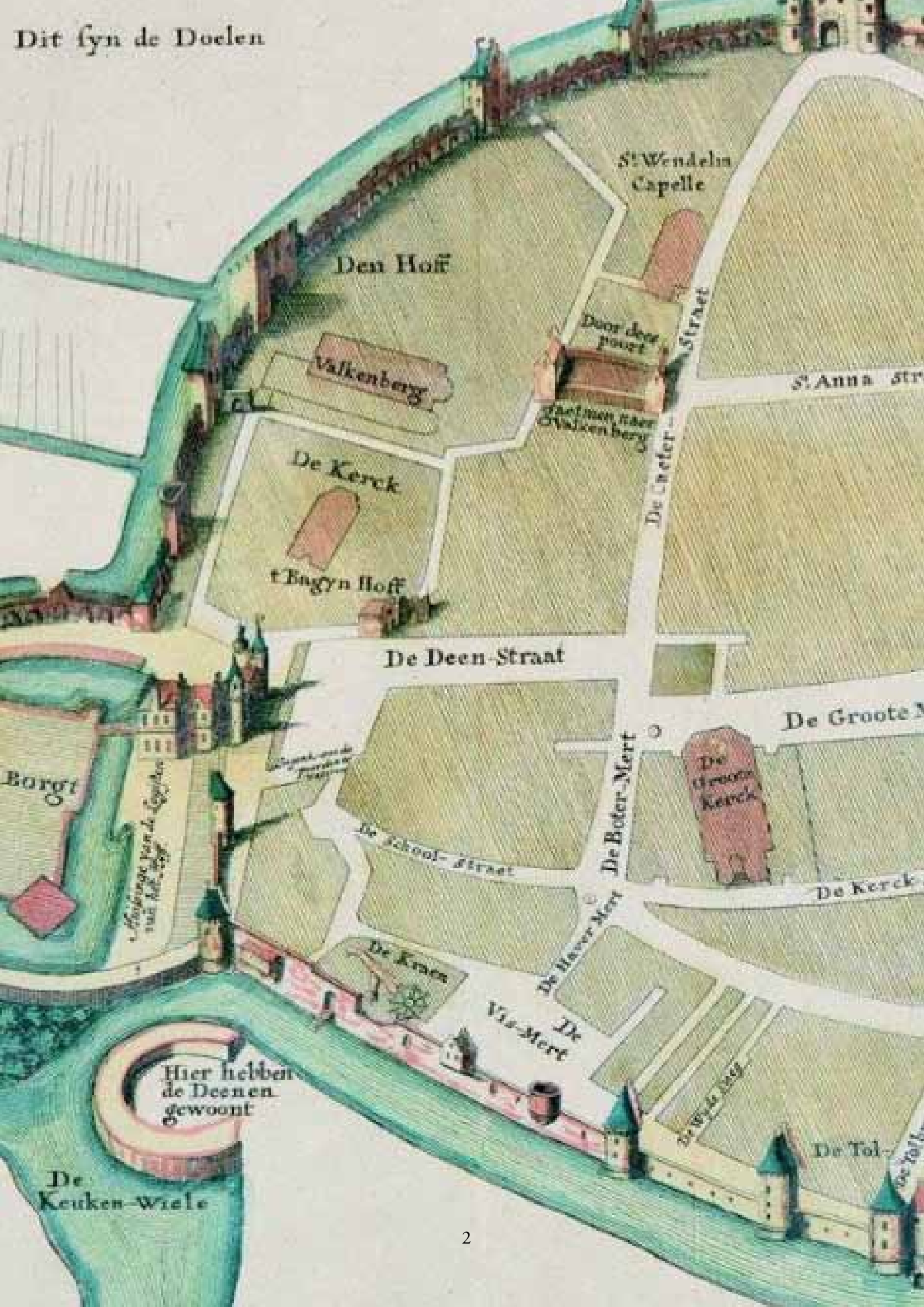

A large, leafy tree with a thick trunk and many branches dominates the left side of the image. The leaves are a mix of green and yellow, suggesting autumn. In the background, there is a row of multi-story buildings with windows and a gabled roof. The sky is overcast and grey. The text is overlaid on a semi-transparent dark band across the middle of the image.

Natuurlijk Kapitaal verrijkt beleid van Breda

Kennisagenda/ Achtergronddocument 'NK Breda' 01112016

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	5
2	Artikel	7
3	Methoden en toepassing	9
3.1.	Beleid gemeente mbt mitigatie en adaptatie	9
3.2.	De Climate Zipper	11
3.2.	De Natuurlijke Alliantie	15
4	Gebied als onderneming	23
5	Inspiratiebronnen	27
6	Kennisagenda ‘Natuurlijk Kapitaal en Middelgrote gemeenten’	33
	Bijlage: overzicht gebruikte tools en websites	35

...ken-water in RG ^{Bedeidsvorming} ^{stickerkaart} ^{amb} ^{fac}

...bomen - Bereikbaarheid binnenstad ^(verteind)

... - goed toevoeren in ^{Beeld} ^{ben je we}

... - Benutten waarden groen en water ^{beleid vertalen naar ontwerp}

Effecten resultaat aantrekkelijke OK ^{maakt compacte leefbare stad}

maatstap + Energie trans in ⁱⁿ ^{ontwerp}

... werken stimuleren ^{Entree huiskav}

... ruimte + duidelijkheid ^{voetgangers}

... gebied **HALEN DOELEN** naar goed ont

... monoculturen voorkomen / ^{bioliv.}

isic's ^{Kwaliteit groen} ^{Ervaarbaarheid + zichtbaarheid} ^{historisch}

... ontwikkeling zo ^{doorgaat} als we ^h

... ^{Desimulatie} ^{monofunctionele inrichting}

... mensen willen graag ^{doen} wat ze ^{deelen}

... veiligheid / ^{antbereikbaarheid} ^{Bussen}

... ruimte voor nieuwe ^{inrichting} ^{kracht} ⁱⁿ ^{wil}

... zijdelingse ^{benadering}

... antevreden bewoners ^{over} ^{groen}

... niet technisch haalbaar / ^{te duur}

... doelen ^{ver} ^{watereen}

1 Inleiding

De gemeente Breda voelt een bijzondere verantwoordelijkheid voor klimaatadaptatie, deze ambitie is mede verwoord in de Duurzaamheidsvisie Breda 2030 en de Impuls Ruimtelijke Adaptatie Breda. De basis voor de Bredase ambitie is gelegd bij de ondertekening van de Intentieverklaring Ruimtelijke Adaptatie van het landelijke Deltaprogramma.

Breda wil onderzoeken welke rol en bijdrage het natuurlijke systeem van bodem, ondergrond, water en natuur kan hebben bij het invullen van deze ambities. Ook is men benieuwd naar de kansen vanuit het Natuurlijk Kapitaal en de ecosysteemdiensten.

Vaak worden ecosysteemdiensten ingezet bij losse projecten, bijvoorbeeld om het projectbudget aan te vullen. In dit Bredase project stond de vraag centraal of het voordelig zou zijn om het natuurlijke systeem en het Natuurlijke Kapitaal in het structurerende gemeentelijke RO beleid te verankeren en te borgen. Men wilde inzicht in kansen en in knelpunten. Dit document doet verslag van de ervaringen van Breda en formuleert een aantal kennisvragen om met kennisinstellingen en andere overheden op te pakken.

Breda heeft gebruik gemaakt van ervaringen van andere steden, zoals Amersfoort, Nijmegen en Arnhem. Door voort te bouwen op ervaringen van anderen ontstaat geleidelijk een methode om met klimaatadaptatie aan de slag te gaan.

RWS WVL Leefomgeving heeft als opdrachtgever dit project opgestart in het kader van het kennisprogramma Natuurlijk Kapitaal.

We starten met een samenvattend artikel. Daarna beschrijven de belangrijkste onderdelen van deze methode en illustreren de aanpak met een voorbeeld uit Breda. Tijdens het project liepen we tegen een aantal vragen aan. Deze hebben we vertaald naar 6 kennisvragen, die nadere beantwoording vragen om de ambities van Breda te kunnen verwezenlijken.

Roelof Westerhof, ORG-ID
Vincent Grond, GrondRR

1 november 2016

ECOSYSTEEMDIENSTEN ALS PIJLER RUIMTELIJK BELEID

Op stadsniveau wordt weinig gedaan met de mogelijkheden om ecosysteemdiensten in te zetten als verbindende taal tussen verschillende belanghebbenden. In het project 'Natuurlijk Kapitaal Breda' is wél op stadsniveau gekeken naar de meerwaarde hiervan als geïntegreerd planningsconcept. Daarbij is expliciet aandacht besteed aan het benutten van de economische en ruimtelijke kansen van klimaatadaptatie.

In het ruimtelijk beleid op stadsniveau is nog vaak sprake van sectoraal denken en van sectorale planvorming, waarbij de verschillende belangen op het gebied van onder meer economie, natuur en mobiliteit veelal in aparte beleidsvisies en -afdelingen worden behartigd. Gevolg is een sectorale aanpak van planprocessen. Bij losse projecten wordt weliswaar vaak ingezet op het benutten van kansen voor samenhang en integratie van maatregelen en investeringen, maar de extra effectiviteit door vanuit hogere schaalniveaus en met een bredere groep van actoren te werken, wordt vaak gemist.

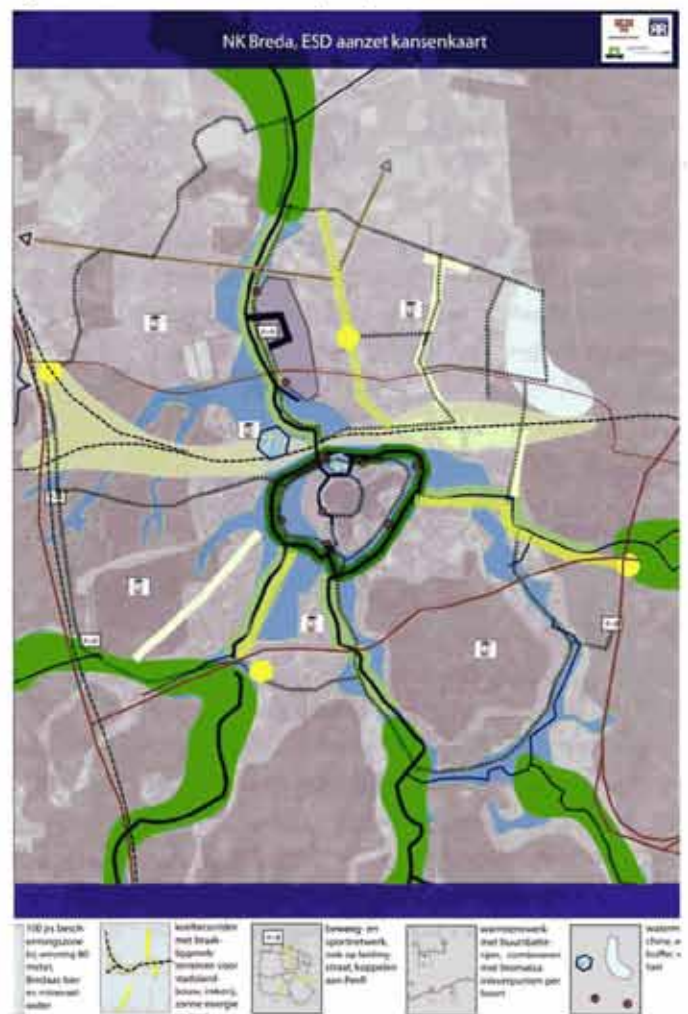
Systeembenadering

Een systeembenadering is een denkmanier om verschillende ruimtelijke aspecten in een vroeg stadium met elkaar te verbinden om zo tot meervoudige oplossingen te komen. Dat biedt dus ook mogelijkheden om de meerwaarde van ecosysteemdiensten te benutten. Oplossingsrichtingen en aanknopingspunten van verschillende maatschappelijke thema's op stadsniveau kunnen helpen in het beter benutten en toepassen van ecosysteemdiensten. Die kunnen richting geven aan de omvorming en het toespitsen van het begrippenkader op de stedelijke omgeving. Zie het voorbeeld in het kader ter illustratie. Ook op andere wijze kunnen maatregelen met betrekking tot klimaatadaptatie op basis van ecosysteemdiensten voordelen hebben voor drinkwater, stadslandbouw, zorgboerderijen, sport en beweging, energieopwekking en vervoer over water (watertaxi's van en naar parkeerplaats buiten het centrum naar de binnenstad).

Natuurlijke Alliantie

Een kansrijke methode voor een systeemaanpak is die van de Natuurlijke Alliantie (zie www.natuurlijkealliantie.nl), met als uitgangspunt de eenheid van bodem, water en groen. Kennis, ervaring en ambities vanuit deze thema's worden in het hele proces gecombineerd en geïntegreerd. De benadering verhoogt zowel de kwaliteit als het draagvlak van ruimtelijke interventies. Dat betekent onder andere dat voor het realiseren van maatschappelijke opgaven op stedelijk niveau analyses op regionaal schaalniveau moeten plaatsvinden. Zonder regionale context is bijvoorbeeld het water-

Figuur 1. Kanskaart Natuurlijk Kapitaal Breda

2 Artikel

De Hoofdpijnen van de studie staan beschreven in het artikel in 'Ecosysteemdiensten als peiler ruimtelijk beleid', dat verschenen is in het tijdschrift Milieu in mei 2016. Hierbij een overdruk van het artikel.

Ir. V. Grond (vincent@grondrr.nl) is zelfstandig landschapsarchitect (bureau GrondRR), Dr. R. Westerhof is partner van ORG-ID, Drs. G. van Eijsden is projectleider bij RWS/ Bodem +, ing. V. Kuiphuis is beleidsadviseur gemeente Breda.

stelsel van een stad vaak niet te begrijpen. In Breda is de methode Natuurlijke Alliantie toegepast voor het ontwerp en de realisatie van een klimaatadaptieve hoofdstructuur, die richting geeft aan (her)inrichting van deelgebieden en van de maatregelen die daarin worden uitgevoerd.

Kansen

Maatregelen voor klimaatadaptatie dienen aan te sluiten bij de mogelijkheden van het natuurlijke systeem – dat is ook de basis van de aanpak 'Natuurlijke Alliantie'. Daarom is voor Breda allereerst een kaart gemaakt van de landschappelijke onderleggers van Breda. Die 'onderleggerkaart' is als basis gebruikt om een zogeheten 'Natuurlijk Kapitaal Kansencarta' op te stellen. Op deze kaart worden suggesties gegeven voor ecosystemendiensten (zie figuur 1). Die ondersteunen niet alleen de realisatie en beheer van de stadsstructuur, maar vormen ook een pijler voor klimaatadaptatie. Het gaat hierbij vooral om ideevorming, waarbij klimaatadaptatie samen kan gaan met het adresseren van andere maatschappelijke opgaven. Bewoners, bedrijven en andere partners zijn hierbij nog niet betrokken; dat komt later bij het concretiseren van de verschillende projecten.

Kwaliteit en dynamiek

In Breda ligt de Oostflank, dat onderdeel is van de binnenstad en waarvoor een grote herinrichting staat gepland. Deze herinrichting hangt samen met de vernieuwing van een hoofdriool. Eén van de vijf doelen voor de ontwikkeling van dit gebied is klimaatadaptatie. De planontwikkeling was al fors op weg met plannen voor vergroening van het gebied en vermindering van parkeerplaatsen. Met behulp van de 'Natuurlijk Kapitaal Kansencarta' is een alternatief voorgesteld voor een deel van de Oostflank, de Veste (zie figuur 2). In het alternatief wordt de vroeger aanwezige gracht weer opengemaakt. Met deze ingreep kan hittestress worden bestreden (aanvoer koele lucht) en kan wateroverlast worden vermeden (betere waterafvoer door de stad heen en extra waterberging). Ook verbetert de gracht het ecologisch functioneren en wordt door een betere doorstroming en meer routes de waterkwaliteit van het hele watersysteem verhoogd. Extra kansen voor ecosystemendiensten ontstaan door de realisatie van hoogwaardige verblijfsfuncties en een betere bereikbaarheid. Met deze ingrepen kan de hogere stadsdynamiek van de Westflank zich uitbreiden naar de Oostflank en zorgen voor meer levendigheid in de hele binnenstad.

Conclusies

Uit de pilot blijkt dat een gerichte ontwikkeling voor een specifiek

Figuur 2. Alternatief plan voor de Oostflank

deelgebied klimaatrisico's kan verminderen. Niet alleen voor het gebied zelf, maar ook voor de stad en de regio. Voorwaarde is dat wordt uitgegaan van een systeembenadering op een hogere schaalniveau. De pilot in Breda toont aan dat bestuurders met het benutten van de combinatie van het natuurlijk kapitaal, klimaatadaptatie en de Natuurlijke Alliantie een verbindend en sectorale grenzen doorsnijdend concept in handen hebben.

Vincent Grond, Roelof Westerhof, Gemma van Eijsden en Vincent Kuiphuis

Verbindende concepten

In een wijk van Breda hebben gemeente en bewoners samengewerkt om de biodiversiteit in de wijk te verhogen en het boomonderhoud te verbeteren. Dit proces draagt bij aan de vermindering van de sociale problematiek. In Apeldoorn is warmte-koudeopslag gecombineerd met het schoonmaken van bodemverontreiniging. Het resterende water wordt benut als proceswater voor bedrijven, en ook om een sprengbeek aan te vullen. Een daktuin op een ziekenhuis in Rotterdam draagt bij aan waterberging en verkoeling. Op de tuin worden groenten gekweekt, en patiënten leren koken met deze groenten om hun voedingspatroon te verbeteren als onderdeel van hun genezingsproces.

3 Methoden en toepassing

3.1. Beleid gemeente m.b.t. mitigatie en adaptatie

Mitigatie

Breda heeft een ambitieus energiebeleid dat is verwoord in de Nota 'Steek positieve energie in het klimaat' (2008). De doelstelling is om in 2044 CO₂ neutraal te zijn. De projecten om deze ambitie te bereiken worden opgenomen in een uitvoeringsprogramma klimaat (UPK) dat elke vier jaar wordt geactualiseerd.

De projecten worden ingebracht door bewoners, bedrijven, onderwijs en overheid. Degene die het project inbrengt wordt (mede) verantwoordelijk voor de uitvoering ervan. Dit energiebeleid is een onderdeel van het mitigatiespoor. Breda heeft een stevige ambitie, welke bestuurlijk is verankerd.

Adaptatie

Klimaatadaptatie is sinds 2008 een relatief klein onderdeel van het UPK maar wordt de laatste jaren vooruitstrevend en ambitieus opgepakt, wat onder andere heeft geleid tot de bestuurlijke ondertekening van de Intentieverklaring Ruimtelijke Adaptatie (onderdeel van de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie; Delta-programma). Elke 4 jaar wordt het Uitvoeringsprogramma Klimaat herzien en geactualiseerd. Met dit document wordt er een aanzet gegeven om de ambitie met betrekking Ruimtelijke Adaptatie een (prominente) plaats te geven in het UPK 2017 – 2020 en stevig te koppelen aan mitigatie en de CO₂-doelstelling.

Dat klimaatadaptatie nadrukkelijke op de (bestuurlijke) agenda komt blijkt ook uit de in 2013 vastgestelde Structuurvisie Breda 2030. Hierin heeft de klimaatverandering (als opgave) een prominente plek gekregen. Voortvloeiende uit de Structuurvisie zijn er ook middelen vrijgemaakt om in te zetten voor adaptieve maatregelen. Ook in de Duurzaamheidsvisie Breda 2030 (in procedure) heeft het totale klimaatbeleid (waaronder klimaatadaptatie) een nadrukkelijke plaats. Maar ook is er een ambitieus hemelwaterbeleid en is er een Watervisie in procedure waar klimaatadaptatie een wezenlijk onderdeel van is. Breda heeft de Intentieverklaring Ruimtelijke Adaptatie ondertekend.

THE CLIMATE ZIPPER

ambitieladder gemeentelijk klimaatbeleid (denkkader)

PERSPECTIEF/ DOORWERKING

TWEE SPOREN*

SCHAALNIVEAU

TRANSITIE

		Mitigatie technisch-bouwkundig	Adaptatie fysisch-ruimtelijk		
I AD HOC	1. ONTKENNING/ ONDERSCHATTING "We zien wel wat er gebeurt"				
	2. WAARDERING "Goed initiatief"				
II REGULEREND	3. JURIDISCHE RANDVOORWAARDEN "Denken ze aan onze regels?"				
	4. AFSTEMMING "De schade voor andere belangen moet beperkt blijven"				
III REGISSEREND	5. STRUCTURERING "Onze groenblauwe structuur moet versterkt"				
	6. INTEGRATIE "Dit raakt onze hele stad, ook onze economie"				
IV FACILITEREND	7. VERANTWOORDELIJKHEID IN DE RUIMTE "Regionaal perspectief is leidend"				
	8. VERANTWOORDELIJKHEID IN DE TIJD "Klimaat is fundament welzijn toekomstige generaties"				

PROGRAMMA /
AGENDA
Versie 27 oktober 2015

WILLEN
A - Beleid, regie en mandaat
B - Samenwerken, intern, extern, bewoners

WERKEN
C - Pilots buiten
D - Versterken regionale economie

WETEN
E - Methode, vaardigheden, leren
F - Informatie en toegankelijkheid

3.2. De Climatezipper

Het project heeft een methodische basis gevonden ten behoeve van de integratie van mitigatie en adaptatie door:

1. Climatezipper: Mitigatie en adaptatie blijven teveel 2 sporen, men wil meer inzetten op de interactie van beide. Daarom is de ambitieladder klimaatbeleid gebruikt. De ambitieladder klimaatbeleid gaat in op de relatie tussen mitigatie en adaptatie. De ladder is in het project gebruikt om de ambities van Breda met betrekking tot adaptatie te kunnen positioneren in relatie tot de ambities met betrekking tot mitigatie. De ladder (de CLIMATEZIPPER) is mede in dit project doorontwikkeld en verbeterd. Zie dit hoofdstuk .
2. Natuurlijke Alliantie: Uitgangspunt is dat een systeembenadering een goed fundament biedt voor klimaatadaptatie. In de systeembenadering is de eenheid van bodem/ondergrond, water en natuur/groen een uitgangspunt. De methode Natuurlijke Alliantie is op deze systeemaanpak gebaseerd. De methode kort toegelicht. De methode ontwikkelt zich steeds verder, voor een recent overzicht kijkt u op: www.natuurlijkealliantie.nl. Zie hoofdstuk 3.2.

A Opbouw van de ladder

De Climatezipper is een ambitieladder voor klimaatbeleid. De climatezipper benoemt vier ambitieniveaus voor klimaatbeleid in Nederland. Elk niveau kent 2 treden:

1. Ad hoc: de gemeente reageert op initiatieven buiten de eigen organisatie:
 - Ontkennend of onderschattend: een initiatief wordt ter kennisneming aangenomen.
 - Waardering: een initiatief wordt opgemerkt, zonder veel betrokkenheid.
2. Regulerend: de gemeente bepaalt de beleidskaders voor klimaatbeleid.
 - Juridische randvoorwaarden: inkadering vindt plaats door het toepassen van regels en procedures regels (bv bouwverordening).
 - Afstemming: een gemeente zorgt ervoor dat verschillende initiatieven niet te veel last van elkaar hebben.
3. Regisserend: de gemeente regisseert ruimtelijke en maatschappelijke processen.
 - Structurerend: regie richt zich vooral op natuurlijk systeem als drager van klimaatadaptatie
 - Integreerend: regie breidt zich uit tot maatschappelijke thema's, zoals economie, bebouwing, infrastructuur en zorg. In deze regie wordt gestuurd op samenhang.
4. Faciliterend: de gemeente helpt bewoners, bedrijven en externe organisaties
 - Verantwoordelijkheid in de ruimte: facilitering vanuit besef van betekenis van omgeving en regio voor de stad (stad staat niet centraal)
 - Verantwoordelijkheid in de tijd: facilitering richting aanpassing op toekomstige tendensen en ontwikkelingen, die vaak grotendeels onbekend zijn.

De ambitieniveaus hebben invloed op de omgang met de twee sporen binnen het klimaatbeleid (mitigatie en adaptatie). In de ad hoc fase hebben beide sporen onderling geen relatie, zijn ze autonoom. In de groei naar regulerend en regisserend gaan ze steeds meer samenhang vertonen. In het faciliterende niveau worden mitigatie en adaptatie geïntegreerd. De ambitieniveaus hangen bovendien samen met het schaalniveau van het project of planproces. De ad hoc-fase speelt zich af op een losse plek, regisseren of faciliteren heeft betrekking op lokale én regionale schaalniveaus.

De gemeente Breda gaat in een beslisdocument klimaatbeleid voorstellen om te kiezen voor de ambities die bij een regisserende houding horen. Men gaat met ondernemers en bewoners van Breda onderzoeken wat de voordelen en gevolgen zijn van het faciliterende niveau, mede met hulp van kennisinstellingen.

De climatezipper is geïnspireerd op de waterambitieladder van de Monash Universiteit uit Melbourne. Deze legt een relatie tussen ambities en politieke doelen en voorzieningen die een stad moet leveren om aan een ambitie te kunnen voldoen. De Monash ladder is later door het waterschap Rivierenland naar de Nederlandse context vertaald via de methode de Waterschalen. De climatezipper is weer een uit- en doorwerking van de methode de Waterschalen.

B Projectdoelen Breda

Breda gaat de koppeling van mitigatie en adaptatie verkennen, zodat er sprake is van de robuust en ambitieus klimaatbeleid in de volle breedte. Gekeken naar de ambitieladder betekent dit dat klimaatadaptatie van de stap 2 zal moeten worden opgeschaald naar het niveau van mitigatie, stap 6.

De eerste paar treden wil de gemeente winnen door te groeien van een ad hoc instelling naar een meer regulerende rol. Binnen deze rol wil men niet alleen de groenblauwe structuur in de stad versterken, maar ook de circulaire economie bevorderen en een voorbeeldrol innemen. De gemeente stuurt op het benutten/ontwikkelen van natuurlijke ecosystemen en creëren daaruit nieuwe waardevolle producten en diensten. Daarnaast wordt nadrukkelijk aangesloten bij verwante onderwerpen als luchtkwaliteit, gezondheid, biodiversiteit, recreatie en gezondheid. Trefwoorden zijn: 'Breda, aantrekkelijk en robuust door samenwerking en participatie', kansgerichte benadering, óók Maatschappelijke Baten, verstand boven de norm en vooral handelen

Vanaf die positie en met die houding wil Breda haar voorbeeldrol uitbreiden en versterken, ook richting middelgrote Europese steden. Dit doet men door de banden aan te halen met experts van bijvoorbeeld onderzoeksinstituten en al innoverend en samenwerkend de mogelijkheden en kansen te verkennen van Breda in regionaal perspectief.

Einddoel is een klimaatbestendige en vooral aantrekkelijke stad waarin ook het welzijn van de toekomstige bewoners van Breda is gegarandeerd.

C Toepassing: beslisdocument

De 'klimaat' ambtenaren van de gemeente Breda wilden niet allerlei initiatieven nemen en processen starten zonder rugdekking van bestuur en MT. Daarom heeft men bedacht om een beslisdocument te maken, waarin de hoofdlijnen van haar nieuwe beleid staan weergegeven. Hiervoor heeft men de climatezipper gebruikt, die voor hen allereerst de kans gaf om in gesprek te gaan over haar huidige niveau. Men had het voordeel dat het recent aangetreden college een enthousiast en vergaand ambitie voor klimaatbeleid heeft vastgelegd in het coalitieakkoord, maar wel in algemene termen. De climatezipper is gebruikt als middel om de ambities te concretiseren en onderling te verbinden.

De gemeente heeft de motivatie geschreven voor :

- ambitieniveau 6 (regisserend/ integraal) als basisniveau
- ambitieniveaus 7 en 8 (faciliterend, ruimte en tijd) als te verkennen niveau, met andere partners als waterschap en kennisinstellingen

Breda verkent de implicaties van het regisserende ambitieniveau, en daarin de stap van de integratie met ondergrond en maatschappelijke thema's. Dit is geen vrijblijvende keuze, maar richtinggevend voor beleid, informatie/ kennis en samenwerking. In de regierol van Breda worden maatschappelijke thema's betrokken, zoals economie, bebouwing, infrastructuur en zorg. Hierin wordt een relatie gelegd met Ecosysteemdiensten (ESD), dat zijn diensten die de natuur aan de mens levert. Het Planburo voor de Leefomgeving maakt onderscheid in productiediensten (bijvoorbeeld zoet water en hout), regulerende diensten (bijvoorbeeld bestuiving en plaagbestrijding), culturele diensten (bijvoorbeeld gezondheid en recreatie) en ondersteunende diensten (bijvoorbeeld bodemvorming en nutriëntenkringloop).

Bij bestuurlijke accorderen betekent dit:

ESD en beleid

1. Breda gaat een ruimtelijke adaptatievisie ontwikkelen op regionaal/ stedelijk schaalniveau.
2. Breda gaat de samenhang tussen adaptatie en mitigatie verkennen
3. De kansen van ecosysteemdiensten worden geïnventariseerd volgens maatschappelijke thema's:
 - Gezondheid, sport en recreatie
 - Wonen werken mobiliteit en transport
 - Voedsel en drinken
 - Energie
 - Grondstoffen, delfstoffen en afval
 - identiteit en slimme combinaties, cultuurhistorie

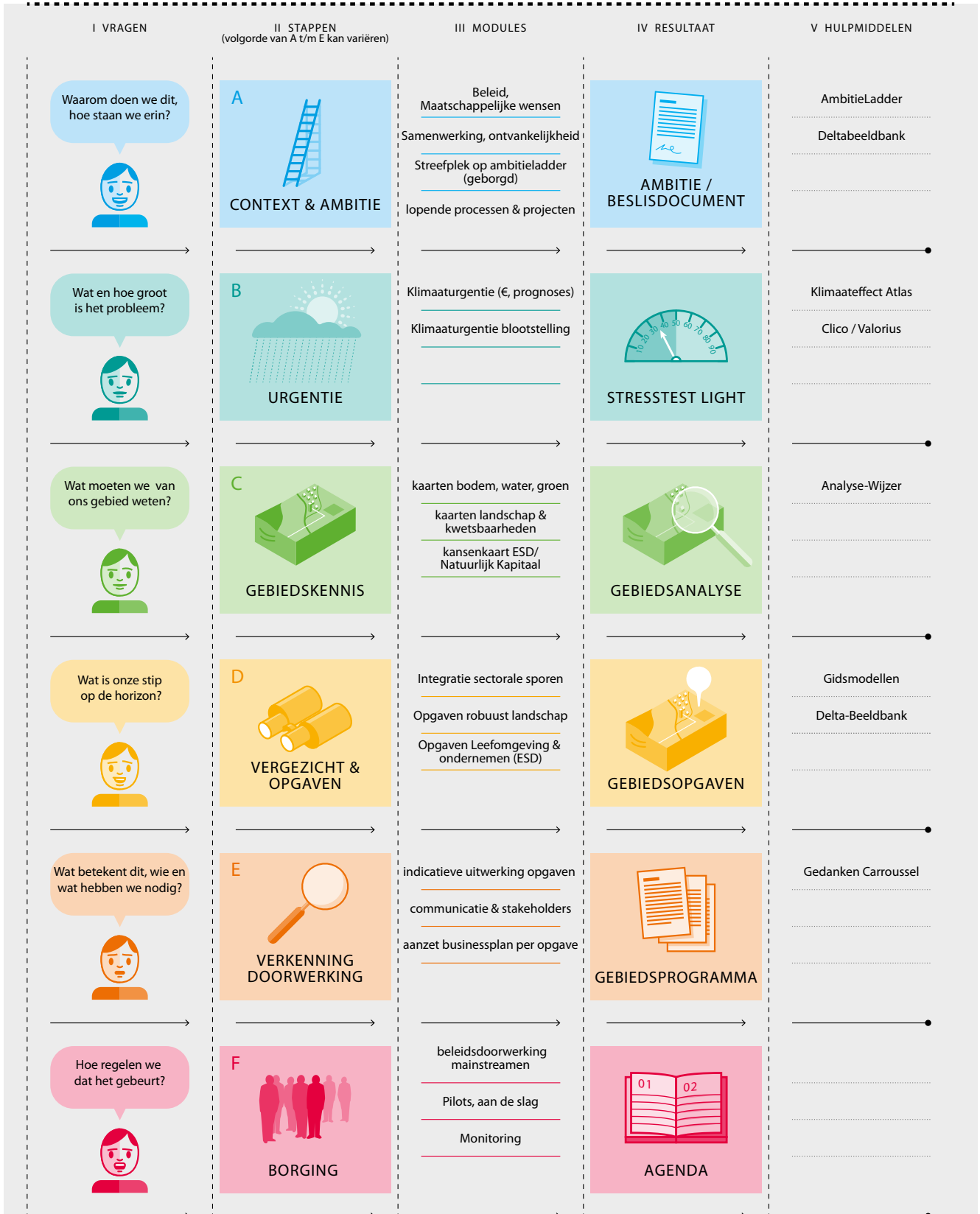
ESD en info/ kennis

1. Breda gaat haar geo-informatie integreren, samenvatten en toegankelijk maken voor breed gebruik
2. Breda wil haar financiële expertise inzetten in een evt. verkenning naar een businesscase met aandacht voor schades, baten, investeringen en investeringsstromen.
3. Breda gaat inventariseren welke extra vaardigheden nodig zijn voor een effectief adaptatiebeleid
4. Breda neemt de Natuurlijke Alliantie als basis voor haar adaptatiebeleid

ESD en samenwerking

1. Breda gaat de vakkennis m.b.t. bodem, water, natuur/groen, klimaat en ESD versterken en de ontwerpers ondersteunen bij het vervullen van een regisserende rol.
2. Breda gaat actief participeren in een netwerk van middelgrote steden, die met elkaar hun klimaatbeleid ontwikkelen
3. Breda staat open voor samenwerking met kennisinstellingen.

KLIMAATAGENDA MET DE NATUURLIJKE ALLIANTIE

3.2. De Natuurlijke Alliantie

A Opzet van de methode

De Natuurlijke Alliantie is een methode voor ruimtelijke planvorming, die uitgaat van de eenheid van bodem/ ondergrond, water en natuur/groen. De methode is een reactie op de vaak sectorale ruimtelijke planning in Nederland. Vanuit veel disciplines wordt de noodzaak voor integraliteit gevoeld en ingevuld door verbindingen met andere thema's (bijvoorbeeld water en energie, of bodem en leefomgeving). Omdat veel thema's dat doen wordt het geheel nog complexer en nog moeilijker te overzien. Dit kan leiden tot moeilijke plantrajecten en beleidsafwegingen, lage beeldkwaliteit, onnodige kosten en het niet goed benutten van economische mogelijkheden.

AlliantieBenadering

De Natuurlijke Alliantie is een van de drie allianties uit de Alliantiebenadering. Deze onderscheidt verder nog:

- Alliantie van Occupatie en Infrastructuur: de pijler van bebouwing en infrastructuur, inclusief milieu- en hinderzones
- Alliantie van Mens en Maatschappij: de pijler van het sociale domein, zoals zorg, welzijn, werkgelegenheid en sociale cohesie.

De Alliantiebenadering is een uitwerking van de Lagenbenadering. Deze werd veel gebruikt voor analyses, maar bleek nauwelijks geschikt voor planvorming. Het zou interessant zijn om de redenen hiervoor te achterhalen. Een van de redenen is mogelijk het ontbreken van het sociale domein, en het ontbreken van een geïntegreerde analysemethodiek.

De Alliantiebenadering wordt doorontwikkeld in praktijkprojecten. De Alliantiebenadering werkt al voor bodem, water en groen (de Natuurlijke Alliantie). De allianties de pijlers 'Occupatie en Infrastructuur' en 'Mens en Maatschappij' gaan nu verder ontwikkeld worden. De beoogde integraliteit van de Nieuwe Omgevingswet is hiervoor een flinke stimulans.

Stappenplan

Centraal in de Natuurlijke Alliantie staat een stappenplan, dat een planproces structureert via 6 vragen/ fases:

- A. Context en ambitie
- B. Urgentie
- C. Gebiedskennis
- D. Vergezicht en opgaven
- E. Verkenning doorwerking
- F. Borging (inclusief monitoren, evalueren en leren)

Het stappenplan van de Natuurlijke Alliantie is gericht op het opstellen van een uitvoeringsgerichte agenda, daarom heeft het planschema geen lineair karakter. De agenda is een onderdeel van een circulair proces van ontwikkelen, evalueren en doorontwikkelen.

Op de website van de Natuurlijke Alliantie (www.natuurlijkealliantie.nl) is informatie te vinden over deze fases, achtergronden en toepassingen. Op deze website worden alle aanpassingen en toepassingen verzameld, zodat er op een plek een overzicht van de meest recente stand van zaken. Ook zijn er links te vinden naar aparte sites voor de tools van de Natuurlijke Alliantie, zoals de gidsmodellen en de fotobankNA.

Vergezicht

Cruciale fase is het maken van een vergezicht voor een gebied (fase 4), dat in 3 stappen verloopt:

- In fase 3 wordt eerst de gebiedskennis verzameld met betrekking tot bodem/ondergrond, water en natuur/groen. Deze informatie wordt geïntegreerd in een landschapskaart, de integratie is een eerste stap als integrale verbeelding van de huidige situatie.
- In fase 4 wordt de tweede stap genomen, namelijk een visie om een gebied klimaatrobuust te maken met betrekking tot de klimaatbedreigingen op de lange termijn, en daarbij kansen te benutten voor slimme combinaties (bv tussen waterbergen bij wateroverlast en dit gebruiken in droge periodes). Hierbij wordt uitgegaan van de volgende indeling van klimaateffecten:
 - Overstroming door doorbraak waterkeringen zee en grote rivieren
 - Wateroverlast door regen, grondwater en uittredende beken
 - Droogte door langere perioden zonder regen
 - Erosie door verstuing zand en door oppervlakkig afstromend water
 - Waterkwaliteit (afname) door hogere watertemperaturen
 - Biodiversiteit (afname) doordat leefgebieden door klimaatveranderingen sneller opschuiven dan organismen kunnen migreren, mede door bebouwingen en infrastructuur
 - Hitte en smog (toename) door hogere temperaturen, extra in stedelijke gebieden
 - Brandgevaar (toename) door hogere temperaturen en verdroging van de bodem
- Daarna wordt bekeken welke kansen deze robuuste structuur biedt voor meekoppelen met maatschappelijke thema's en economische initiatieven.

B Projectdoelen Breda

De gemeente wil de circulaire economie bevorderen en een voorbeeldrol innemen. Breda gaat volgens haar beslisdocument de kansen van ecosysteemdiensten inventariseren volgens maatschappelijke thema's.

- Gezondheid, sport en recreatie
- Wonen werken mobiliteit en transport
- Voedsel en drinken
- Energie
- Grondstoffen, delfstoffen en afval
- Identiteit en slimme combinaties, cultuurhistorie

De indeling van ecosysteemdiensten is niet geordend via maatschappelijke thema's, maar via een 'eigen' ordening in culturele, producerende en regulerende diensten. Deze ordening is aanbodgericht, en voegt zich niet makkelijk in de systematiek en begrippenkader van Breda dat zich organisatorisch heeft ingedeeld naar de maatschappelijke thema's die hierboven staan. Dit geldt voor veel gemeenten.

We hebben daarom een overzicht gemaakt van de ecosysteemdiensten, volgens een indeling die gebruikelijk is voor beleidsplannen op regionaal en gemeentelijk niveau. We hebben de meer wetenschappelijke benadering van culturele, producerende en regulerende als het ware vertaald naar woorden die betekenis hebben voor lokaal beleid. Daardoor staat niet de theorie centraal, maar de in de gemeente herkende maatschappelijke opgaven.

- Gezondheid, sport en recreatie
- Wonen werken mobiliteit en transport
- Voedsel en drinken
- Energie
- Grondstoffen, delfstoffen en afval
- Identiteit en slimme combinaties, cultuurhistorie

Dit heeft op 2 manieren invulling gekregen:

I Beleidsgerichte en organisatiegerichte indeling ESD

We hebben een overzicht gemaakt van ecosysteemdiensten, geordend via de genoemde maatschappelijke beleidsthema's. Per landschapstype is bekeken welke ecosysteemdiensten het meest logisch en kansrijk zijn. Een voorbeeld is de stadslandbouw, die wordt geadviseerd voor de esgebieden van het dekzandgebied. Dit zijn immers oude landbouwgebieden, met een op de landbouw afgestemde bodemopbouw. De tabel is als bijlage aan dit rapport toegevoegd.

II Principes toepassing

Bij de toepassing van maatschappelijke thema's zijn eerder al principes gedefinieerd, die helpen in de toepassing. In het project NK Breda zijn de principes meer toegespitst op stad en ommeland.

A Gezondheid, sport, recreatie

- Luchtkwaliteit, groen zuivert de lucht, vangt fijnstof af, verlichting voor mensen met luchtwegproblemen
- Omgeving helpt tegengaan obesitas, en stimuleert bewegen, reductie ziekten
- Genetische bronnen versterken en gebruiken voor educatie en beleving

B Wonen, werken, mobiliteit, transport

- Veilig en logisch landschap
- Koele woon- en werkomgeving
- Barrières langs infra wegnemen
- Tracés leidingen benutten voor natuur en fietsen
- Auto's in de stad weren

C Voedsel en drinken

- Veilige waterwinning, vermijden overlast andere functies
- Eigen voedselproductie in de stad en regio, differentiatie aanbod per seizoen

D Energie

- Regionaal palet met verschillende energiebronnen
- Warmte- en koudeoverschotten van elders benutten
- Benut oppervlakten
- Warmteopwekking verminderen

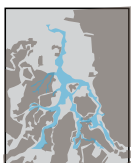
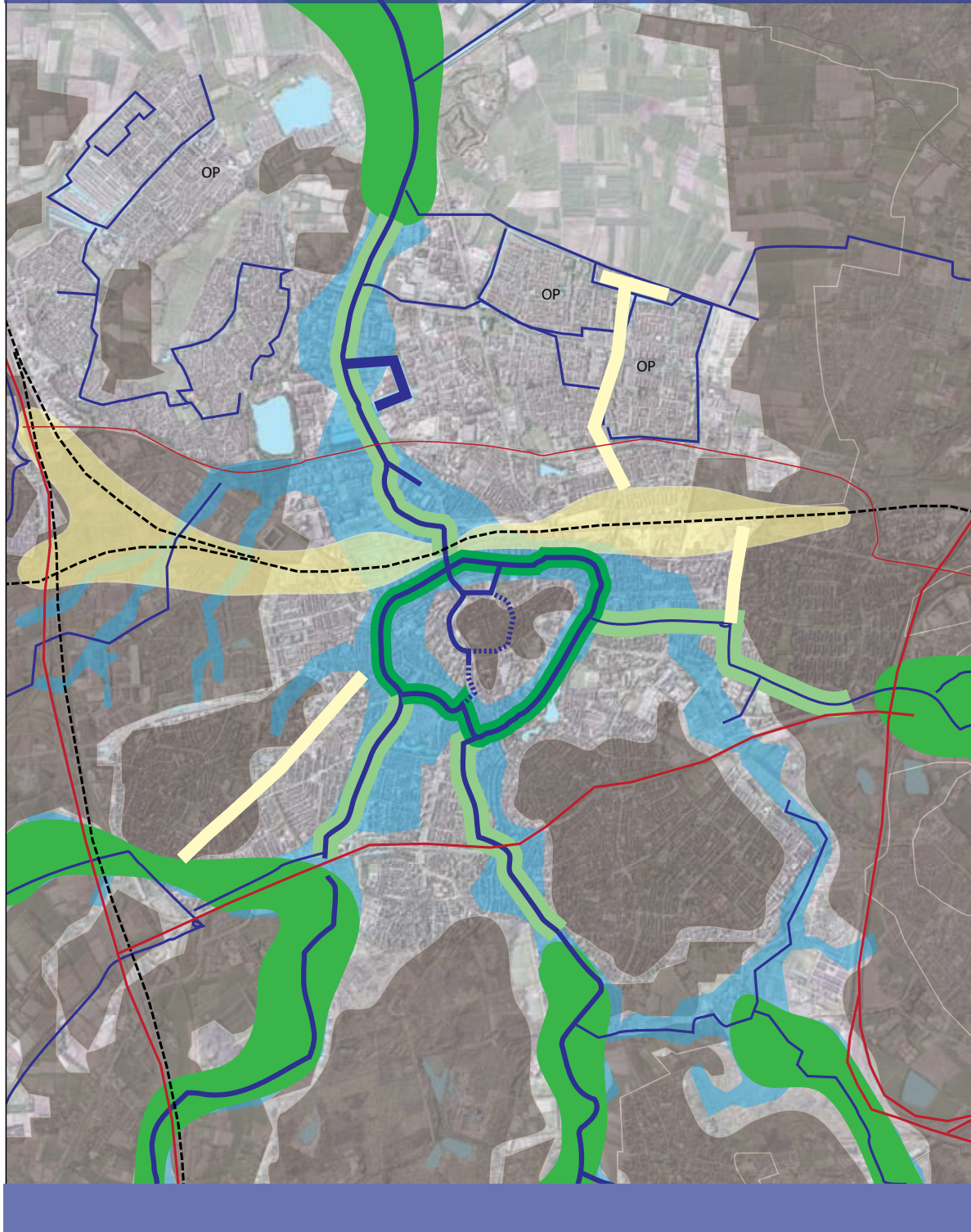
E Grondstoffen en afval

- Waardevolle delfstoffen bereikbaar laten
- GFT benutten
- Bouwstoffen uit de omgeving
- • Koppel afvalverwerking en hergebruik aan sociale activiteiten/ zorg (nuttige en inspirerende dagbesteding voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt)

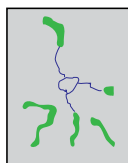
F Identiteit en slimme combinaties

- Maatschappelijke meerwaarde bereiken door combineren van functies voordat je de voorrang geeft aan een functie
- Vernieuw en ontwikkel regionale traditie

NK Breda, onderlegger ESD kanskaart

dekzand en
beekdalen als
basis

natuur, water-
berging,
bluswater
natuurbrand

koelstruc-
tuur langs
spoor en infra

Breda
grachtenstad

C Toepassing: Kansenskaart Natuurlijk Kapitaal

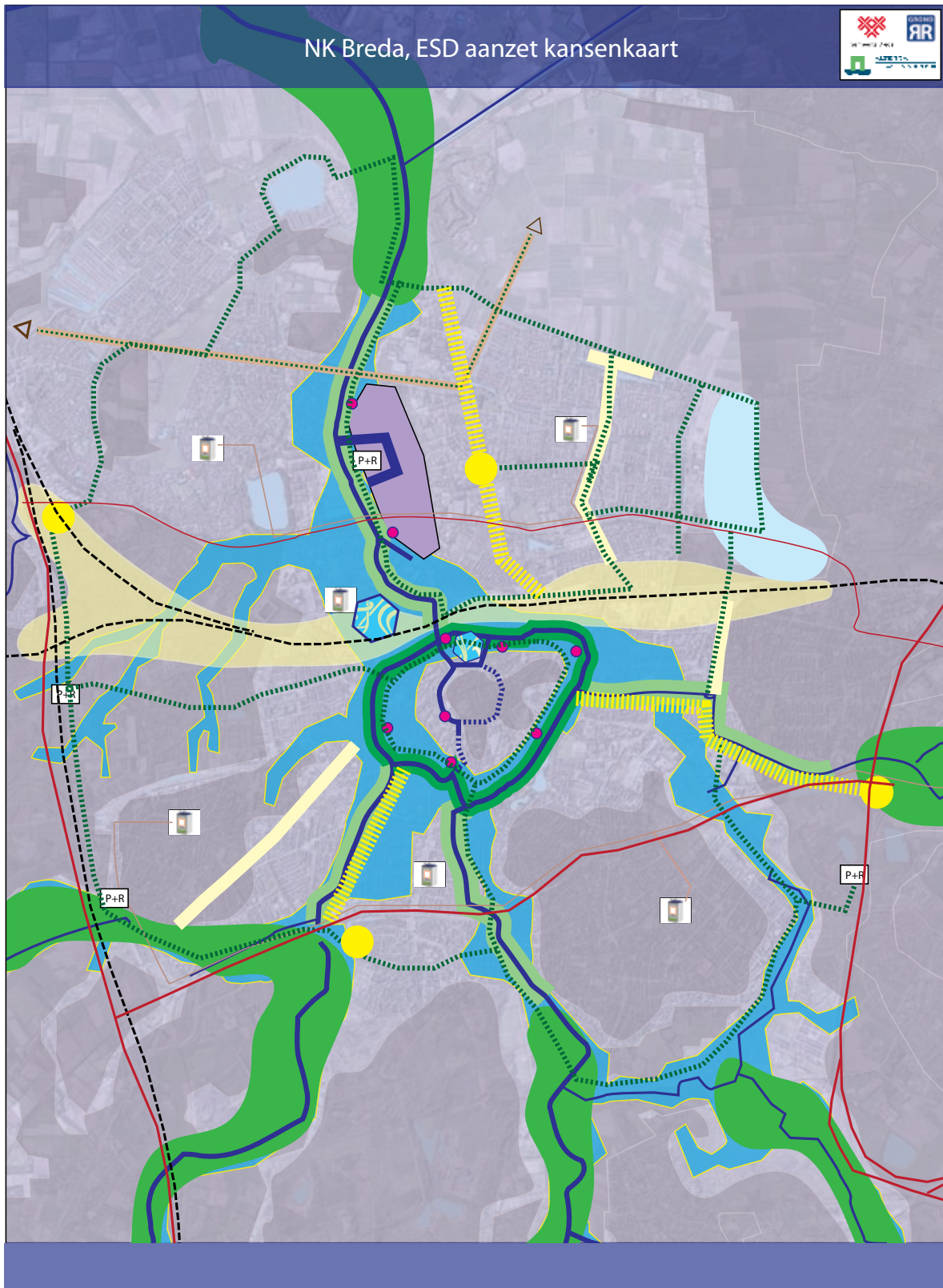
De kansen van ecosysteemdiensten voor de ruimtelijke structuur van Breda zijn verbeeld in de NK Kansenskaart. De kansenskaart is een geobjectiverde weergave van mogelijkheden van ESD, die voor een bepaald landschap het meest kansrijk zijn. Als we het gebied als onderneming zouden zien dan is de kansenskaart een overzicht van producten en diensten waarvan kan worden onderzocht of klanten er, nu of in de toekomst, behoefte aan hebben. Hierbij wordt de info van de ESD tabel gecombineerd met een onderleggerkaart volgens het schema hieronder.

Onderleggerkaart

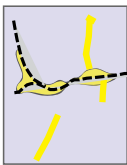
Volgens het ESD stroomschema heeft Breda een onderleggerkaart gemaakt. Op deze kaart zijn de landschappelijke onderleggers van Breda weergegeven.

- Breda ligt in een dekzandgebied, de hoger gelegen dekzandruggen zijn donkerbruin weergegeven, evenals de escomplexen. Dit zijn voormalige akkerbouwgebieden, die vruchtbaar zijn doordat ze lange tijd met stalmest zijn opgehoogd.
- In de lage delen stromen de rivieren en de beken, zoals de Mark, de AA of Weerij en de Bijloop, omgeven door beekdalen. De waterstructuur wordt afgerond met de kringgracht rond het centrum.
- Het gebied rond het spoor is als koeltezone belangrijk om de hittestress in de stad te beperken. Dit geldt ook voor een paar brede straten en parkzones, die a.h.w. de stad insteken.

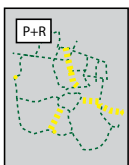
NK Breda, ESD aanzet kanskaart

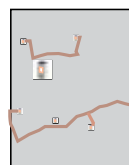
100 jrs beschermingszone bij winning 80 meter, Bredaas bier en mineraalwater

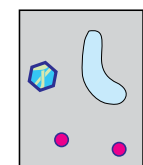
koeltecridor met braakliggende terreinen voor stadslandbouw, imkerij, zonne energie en zorg

bewegen sportnetwerk, koppelen aan PenR

warmtenetwerk met buurtbatterijen, combineren met biomassa inleverpunten per buurt

watermachine, waterbuffer, water-taxi

NK Kansenskaart

In de kaart worden suggesties gegeven voor de manier waarop ecosysteemdiensten kunnen inspelen op de onderlegger. De kansenskaart is het resultaat van een workshop van medewerkers van gemeente, ORG-ID en GrondRR. Later worden mogelijk ook bewoners, bedrijven en andere partners in de ideevorming betrokken.

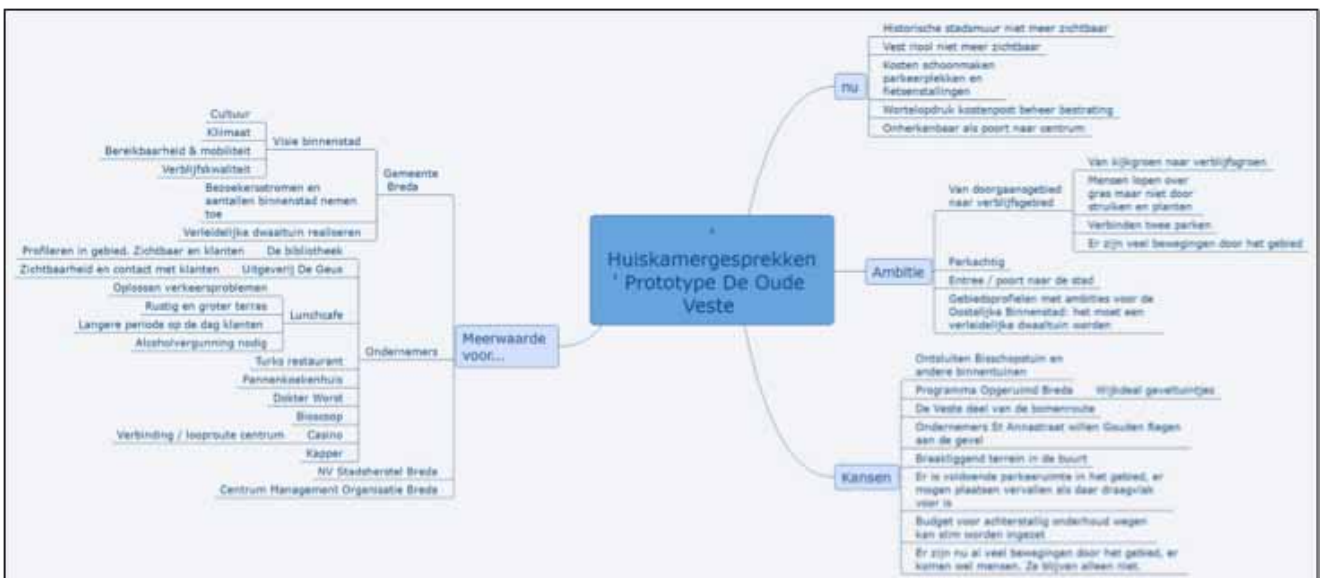
- **Drinkwater:** De diepte van de waterwinning wordt naar verluid teruggebracht naar 80 meter. In dat geval kan de beschermingszone voor waterwingebied worden uitgebreid, en zal de hele stad hieronder kunnen vallen. Dit biedt kansen voor gebruik van water uit de stad voor productie van bier en mineraalwater.
- **Stadslandbouw en zorgboerderijen:** De spoorzone heeft een belangrijke rol als koeltecridor. Hier liggen veel braakliggende terreinen. Deze kunnen een economische en sociale betekenis krijgen met o.a. stadslandbouw, bijenteelt, zonneweides. Onderhoud en beheer kan gecombineerd worden met zorgboerderijen. Dat zijn economisch rendabele boerderijen, waarin kwetsbare groepen uit de samenleving te gast zijn en bijdragen aan onderhoud en beheer.
- **Sport en beweegnetwerk:** Breda kan een beweeg- en sport netwerk krijgen, dat zich over de hele stad uitspreidt en bestaande parken en knooppunten met elkaar verbindt. Het netwerk kent drie hoofdasen, dat zijn straten met relatief veel sportvoorzieningen en sportgerelateerde bedrijvigheid. Een voorbeeld is de Terheijdenseweg. Elke hoofdas heeft een knooppunt. Assen en knooppunten zijn verbonden door en uitgebreid netwerk van fiets- en wandelpaden. Dit netwerk bevordert het bewegen in de stad, maar stimuleert ook om buitengebieden te bezoeken. Aan het netwerk liggen drie PenR plekken, waardoor ook het gebruik door bezoekers van buiten de stad wordt bevordert.
- **Energie opwekken per buurt:** Op energiegebied is gedacht aan buurtbatterijen, waarin op buurtniveau energie wordt opgewekt met o.a. zonnecellen en biomassa. Via een netwerk kan energie verdeeld worden over de stad bij situaties van bij overproductie of tekort.
- **Watermachine en watertaxi's:** Tenslotte zijn nog een paar losse suggesties verbeeld. Het betreft allereerst de bestaande watermachine, een gebied rond de Warande, waarin waterzuivering wordt gecombineerd met biomassa, natuur en recreatie. Extra wateropvang kan plaatsvinden via een waterbuffer, een meertje ten noorden van het centrum. Hier kan horeca en recreatie tot ontwikkeling worden gebracht. Langs de bestaande en nieuwe waterlopen worden aanlegplaatsen voor watertaxi's aangelegd.

iet
<

Deel van 'plan in hoofdlijnen' uit visie Stadswalpark

Ligging plangebied in Breda

Samenvatting resultaten Huiskamergesprekken

4 Gebied als onderneming

In Breda is de aanpak geconcretiseerd voor het gebied de Oostflank, een deel van het historische centrum. De gemeente is hier bezig met een versterking van o.a. kwaliteit van openbare ruimte en cultuurhistorische identiteit.

Beleid gemeente

De gemeente Breda beschrijft in de concept visie Stadswalpark bevat vijf doelen voor de ontwikkeling van de Oostflank:

- Vernieuwing van de openbare ruimte;
- Realisatie hoogwaardige verblijfsfunctie;
- Versterking cultuurhistorische identiteit;
- Vergroening en klimaatadaptatie.
- Beperking verkeersruimte;

De concept visie Stadswalpark uit 2015 bouwt voort op de Visie Binnenstad 2013. De Visie Binnenstad bevat een paragraaf over ecosysteemdiensten.

Citaat Visie Binnenstad 2013

Ecosysteemdiensten kunnen een enorme bijdrage leveren aan toekomstbestendigheid en leefbaarheid van de Bredase binnenstad. Breda heeft van de 5 grootste Brabantse gemeenten het minste groen in de stad. Er zijn dus kansen voor verbetering en versterking van de binnenstad. Om deze reden voert de gemeente Breda studie uit naar de potentie en realisatiekansen van ecosysteemdiensten in de Bredase binnenstad. Het gaat hier dus niet alleen om 'groene thema's', oftewel de P van Planet, maar zeker ook om economische waarde (Profit) en maatschappelijke waarde (de P van People). De studie naar potentie en kansen van ecosysteemdiensten voor de Bredase binnenstad zal de vorm krijgen van een maatschappelijke kosten- en baten analyse. Zo kan vervolgens in plannen en projecten integraal en waardegeoriënteerd voordeel behaald worden door ecosysteemdiensten te benutten.

De concept visie Stadswalpark noemt ecosysteemdiensten niet met name maar verwijst er wel naar. De cultuurhistorie van Breda is een belangrijke inspiratiebron voor de inrichting en groen is vooral belangrijk voor wandelen en verblijven. Op inrichtingsniveau is (nog) niet gekeken naar optimaliseren van de baten van groen (ecosysteemdiensten).

Citaat: conceptvisie Stadswalpark.

Vergroening en klimaat adaptatie: De Oostflank is aangemerkt als de groene zijde van de binnenstad. Tegenover de waterrijke westkant. Een groene verblijfsruimte biedt verkoeling op warme dagen en kan een functie hebben in een vertraagde afvoer van regenwater en de infiltratie van regenwater.

Verdieping

Naast de benadering vanuit het stedelijk systeem is ook de benadering van onderop gevolgd. We hebben verkennende gesprekken (huiskamergesprekken) gevoerd met ondernemers in de Oude Veste en met ambtenaren van de gemeente (afdelingen beheer, groen, water, klimaat, mobiliteit, economie, leisure en inrichting). We kunnen goed zien hoe ambities en wensen specifiek worden en hoe de taal waarin ze worden geformuleerd veranderd. Er komt ook aandacht voor de rol van vergunningen. Het resultaat van de verkennende gesprekken is hiernaast samengevat.

- ontdempte gracht
- openbare ruimte, 'tapijt'
- zone voor terrasjes en presentatie
- steiger watertaxi
- waterbassin met fonteinen in Chassépark
- Solitaire boom
- laanboom tussen gracht en weg

'blauwe' schets de Veste (NK Breda)

Het is interessant om te zien welke rol geld speelt in de verschillende documenten die de ontwikkeling van de Oostflank sturen. Op verschillende schalen van visievorming en ontwerpniveau van inrichting lijken kosten geen rol te spelen in de argumenten waarom voor een bepaalde richting wordt gekozen.

Dat roept vragen op:

- Wanneer en hoe speelt geld een rol in visievorming, ontwerpen en keuzes voor de inrichting?
- Is er sprake van een bepaald budget waarbinnen 'het moet passen' of wordt er ook gekeken naar baten? Met andere woorden zijn investeringen nu ook afhankelijk van baten of werkt het anders?
- Hoe kan waarden van ecosysteemdiensten bijdragen aan keuzes die ook bijdragen aan klimaat?

We hebben ook gekeken naar inspirerende voorbeelden. Zelden wordt een park of wijk benaderd als onderneming. Toch is dat een leuke manier van kijken die steeds vaker nuttig kan zijn. Zie bijgaand voorbeeld van het Arnhemse Park Sonsbeek.

Berekend is hoe snel een investering in de kwaliteit van het park is terugverdiend. Geld wordt verdiend door horeca, een museum en evenementen in het park. Ook verdient de overheid aan OZB (WOZ waarde) van woningen. Meer informatie zie rapport Eigen Haard is Goud Waard op www.belvedere.nu.

Een deel van de omzet die bedrijven in Park Sonsbeek maken gaat in verschillende vormen van belasting naar de overheid. Wat opvalt is dat de gemeente investeert in het park en dat de belastingen vooral naar het Rijk gaat. Via het Gemeentefonds komt belastinggeld weer bij gemeenten terecht.

Resultaat: visie Oostflank

De Kansencarta geeft een overzicht over het onderliggende natuurlijk systeem van Breda, en de kansen die ze bieden om ecosysteemdiensten te realiseren die een gemeentelijke rol en betekenis hebben. Ze heeft een meerwaarde als ze een wisselwerking bevordert tussen het systeem en de concrete praktijk en als ze op gebiedsniveau geconcretiseerd wordt. Alle deelontwikkelingen in deelgebieden dienen een puzzelstukje te leggen van de totale 'NK Kansen structuur'.

In de Oostflank is in de visie van het NK Breda project een onderdeel geworden van de regionale/ stedelijke waterstructuur. Op de detailkaart hiernaast is de Oostflank weergegeven als blauwe stippellijn.

De aanhechting aan de waterstructuur heeft voordelen voor:

- het stedelijke watersysteem: meer doorstroming, meer flexibiliteit, goed voor waterkwaliteit en biodiversiteit
- cultuurhistorische identiteit (herstel van historische situatie)
- directe bereikbaarheid over water (watertaxi's)
- kansen voor horeca
- verkoeling

Er is dus een verschil tussen de huidige gemeentelijke visie en de visie vanuit de NK Breda aanvliegroute. In de afrondingsfase van het project NK Breda worden beide opties met elkaar verkend en doorontwikkeld. Behalve ruimtelijke aspecten wordt daarbij ook naar het verdienmodel op lange termijn gekeken.

De ruimtelijke visie voor het gebied is verder uitgewerkt, de resultaten hiervan vindt u in het artikel.

5 Inspiratiebronnen

Tijdens het planproces hebben enkele websites en hulpmiddelen een rol gespeeld als bron van inspiratie en informatie. Deze worden kort besproken.

Gidsmodellen

Gidsmodellen zijn een hulpmiddel voor mensen, die vanuit verschillende disciplines en organisaties zoeken naar eenheid in visie en ontwikkelingsrichting op gebied van klimaatadaptatie en duurzame gebiedsontwikkeling.

Gidsmodellen hebben nut en betekenis voor:

1. het accentueren en verbeelden van het belang van bodem en ondergrond, zowel op regionaal niveau als in stedelijk gebied
2. het structureren van een ontwikkelproces: het gidsmodel richt eerst de aandacht op bodem/ondergrond, daarna wordt een visie op regionaal schaalniveau gemaakt. Dan pas komt de stad in beeld, waardoor de relevantie voor de stad van bodem/ ondergrond en het regionale schaalniveau zijn verzekerd.
3. het geven van suggesties voor concrete ruimtelijke maatregelen en onderliggende principes.
4. het geven van suggesties voor ecosysteemdiensten en onderliggende principes.

Rol binnen NK Breda

Met behulp van de gidsmodellen is de werking van het natuurlijke systeem voor het dekzandgebied uitgelegd aan projectdeelnemers. Een sturende rol heeft het gidsmodel niet gekregen, een van de redenen daarvoor was een gebrek aan ontvankelijkheid en ook het feit dat men Breda als stad niet duidelijk herkende in het model. De projectervaringen hebben geleid tot methodische innovaties:

1. *Toevoegen en verbeteren van principes toepassing*
2. *Aanvullen en verbeteren van maatregelen*

Fotobank van de Natuurlijke Alliantie

De fotobank van de Natuurlijke Alliantie (www.fotobankNA.nl) is een beeldbank met gratis te gebruiken voorbeeldfoto's. Deze kunnen worden geselecteerd op

- Type foto (inspiratie, schade, blooper)
- Klimaatdoelen
- Leefomgeving (ESD, volgens 'maatschappelijke' indeling zie hierboven)
- Landschapstype
- Verschijningsvorm
- Fotograaf

Rol binnen NK Breda

De foto's zijn gebruikt in toelichtingen en workshops. Het was jammer dat er weinig foto's van Breda zelf te vinden zijn. Via het project NK Breda zijn ca. 40 foto's toegevoegd met voorbeelden van inspirerende ecosysteemdiensten. Ook zijn foto's toegevoegd aan de gidsmodellen, waarmee de gebruikswaarde van de gidsmodellen is verhoogd.

Homepagina Atlas Natuurlijk Kapitaal

Voorzijde TEEB stad folder

Atlas Natuurlijk Kapitaal

ANK wil zich ontwikkelen tot ‘het platform voor informatie over ons natuurlijk kapitaal’. Denk daarbij aan alle diensten die de natuur ons levert. U treft op ANK informatie over de staat van het natuurlijk kapitaal in Nederland voor ons dagelijks leven en over de wijze waarop het natuurlijk kapitaal beter en duurzamer benut kan worden. Het doel: dat we duurzaam gebruik kunnen maken van de waarden die onze omgeving ons biedt.

Men hanteert als doelgroep: iedereen die gebruik maakt van ons natuurlijk kapitaal. De atlas is daarbij wel meer specifiek gericht op beleidsontwikkeling en inrichting leefomgeving.

De atlas bevat informatie over de verschillende vormen van Natuurlijk Kapitaal, zoals de productie van voedsel, waterberging, bestuiving en duurzame energiebronnen. De atlas bevat natuurlijk veel kaarten. Daarnaast ontsluit de atlas praktijkvoorbeelden van verschillende manieren om de natuurlijke omgeving beter te benutten. Denk aan thema, zoals planvorming, waterbeheer en natuurbeheer. De atlas geeft informatie over (de ontwikkeling) van voorraden, bijvoorbeeld bodemvruchtbaarheid, waterberging en geluidshinder.

Rol binnen NK Breda

De atlas is aangeboden aan medewerkers van de gemeente voor kennis en inspiratie, bij de ideevorming voor het deelgebied Oostflank. Op dit schaalniveau was de atlas vooral nuttig voor het vergelijken van Breda met andere gemeenten. Dit geldt overigens ook voor de Atlas Leefomgeving.

TEEB methode

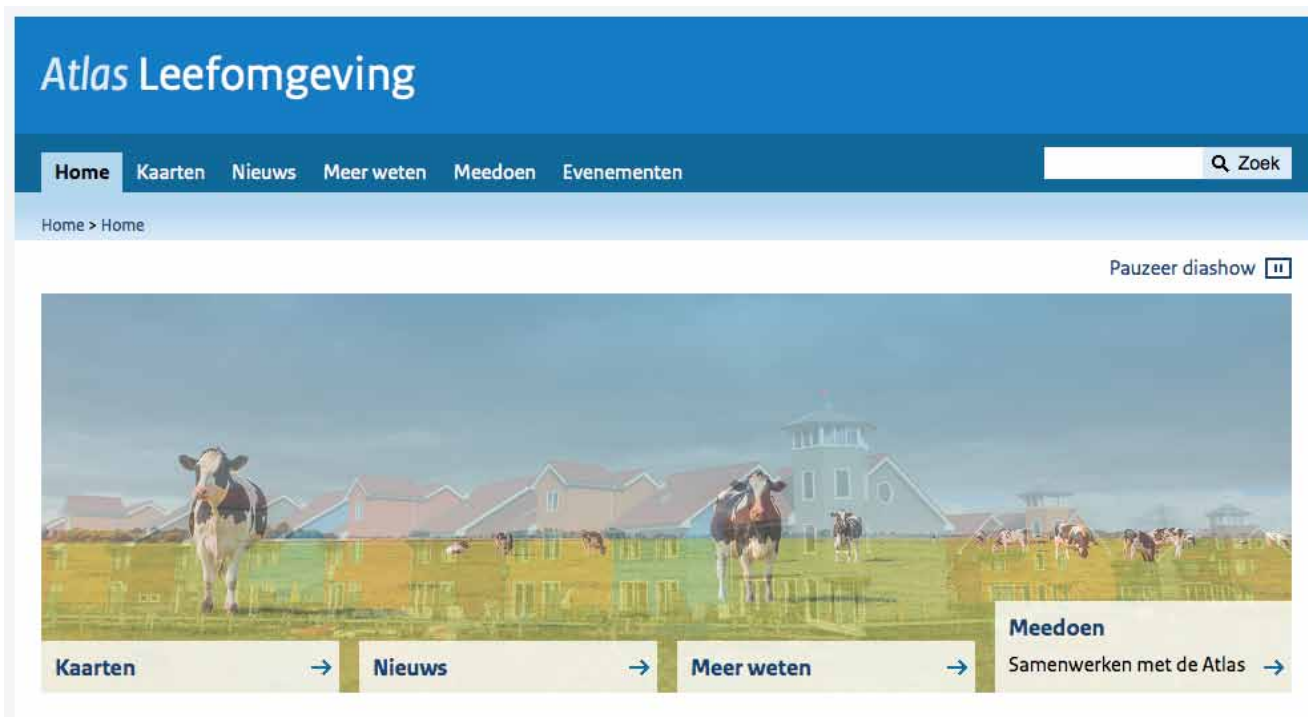
In Nederland werken onderzoeksinstituten zoals het Planbureau voor de Leefomgeving, Deltares, TNO, Alterra, RIVM aan manieren om ecosysteemdiensten te gebruiken bij het nemen van beslissingen over beheer van ons natuurlijk kapitaal. Daarbij is ook aandacht voor manieren om de baten van investeringen in de kwaliteit van ecosysteemdiensten zichtbaar te maken. In Nederland is de bekendste manier de TEEB-methode (The Economics of Ecosystems and Biodiversity). Dit is een procesaanpak om het nut van biodiversiteit en ecosystemen inzichtelijk te maken en te verzilveren. Met de TEEB-methode worden de ecologische, economische en sociale aspecten ‘en stakeholders’ van natuur met elkaar verbonden.

Sinds kort is er ook een TEEB voor stedelijk gebied. Sommige gemeenten en waterschappen werken in onderzoeksprojecten op kleine schaal met ecosysteemdiensten. De rijksoverheid investeert energie en geld in het gedachtegoed van het Natuurlijk Kapitaal NK, onder andere via de Atlas Natuurlijk Kapitaal, TEEB en onderzoeksprogramma’s van kennisinstituten (vaak met pilots).

De grote doorbraak in ruimtelijke planprocessen blijft nog achterwege. Het blijkt een forse opgave om de potenties van het Natuurlijke Kapitaal te benutten, de vraag is op welke wijze die beloftes beter en effectiever ingevuld en gehonoreerd kunnen worden.

Rol binnen NK Breda

Vanuit TEEB methode zijn kentallen overgenomen voor de onderbouwing van de baten in het gemaakte overzicht van kosten en baten. Waar mogelijk zijn de kentallen specifiek gemaakt voor de situatie in Breda.

Homepage Atlas Leefomgeving

Homepage Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie

Atlas Leefomgeving

De Atlas leefomgeving biedt volgens haar eigen website informatie over de gezondheidsaspecten van de Nederlandse leefomgeving. Elementen die van invloed zijn op ons lichamelijke en geestelijke welbevinden worden in deze Atlas getoond. Daarbij gaat het om elementen die van plek tot plek verschillen en daarmee dus een zogeheten ‘ruimtelijke component’ hebben. Thema’s zijn onder andere luchtkwaliteit, waterkwaliteit en veiligheid. De informatie wordt aangeboden in de vorm van tekst, maar vooral ook in de vorm van interactief kaartmateriaal. Men kan door zelfgekozen kaarten scrollen en vaak tot op buurtniveau inzoomen. De overzichtelijk ingedeelde achtergrondinformatie biedt tegelijkertijd de mogelijkheid om zo diep als gewenst in de materie te duiken.

Als doelgroepen ziet men zowel professionals als niet-professionals: iedereen die iets wil weten over gezondheidsaspecten van de Nederlandse leefomgeving. Met behulp van De Atlas Leefomgeving kunnen ontwikkelaars zien welke aspecten van de kwaliteit van de leefomgeving aandacht nodig hebben. Bijvoorbeeld of er in vergelijking met andere steden en wijken veel of weinig groen of veel of weinig fijn stof is.

Rol binnen NK Breda

De atlas is in het project niet gebruikt, het aspect gezondheid heeft in het project een bescheiden rol gespeeld. Bovendien beschikte de gemeente over eigen en gedetailleerdere informatie over gezondheidsaspecten. De Atlas kan wel worden gebruikt om te vergelijken met andere gemeenten (Benchmarking).

Kennisportaal Ruimtelijke adaptatie

Het Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie is volgens haar eigen website ‘hét platform voor klimaatadaptatie in Nederland’. Het portaal ondersteunt de deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie en biedt een centrale informatievoorziening voor overheden, marktpartijen en maatschappelijke organisaties om de ruimtelijke inrichting van Nederland klimaatbestendig en waterrobuust te maken. Het portaal is in 2014 ontwikkeld vanuit het onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat en het Deltaprogramma Nieuwbouw en Herstructurering, en draagt bij aan de doorwerking van de kennis die binnen deze programma’s is opgebouwd.

Centraal staat de aanpak van Weten (analyse kansen en kwetsbaarheden), Willen (doelen en opgaven; strategieën), Werken (realiseren en borgen). Het gaat ook om het delen van informatie over projecten en goede voorbeelden. De nadruk ligt op klimaat. De site ontsluit een aantal instrumenten (Klimaat-effectatlas, gidsmodellen, groenblauwe netwerken) die ook goede voorbeelden ontsluiten van hoe natuurlijk kapitaal en ecosysteemdiensten aan ruimtelijke adaptatie kunnen bijdragen.

Als doelgroep beschouwt men alle partijen die bezig zijn met ruimtelijke adaptatie.

Rol binnen NK Breda

Het kennisportaal heeft een belangrijke agenderende rol gespeeld in het project. De informatie is gebruikt voor ordening en aanzetten van een kaart met de kwetsbaarheden van het klimaat. Voor gebruik op niveau van een deelgebied was de informatie te algemeen. Deze algemene informatie is waar mogelijk vervangen door provinciale en gemeentelijke info.

6 Kennisagenda ‘Natuurlijk Kapitaal en Middelgrote gemeenten’

De studie heeft de hoofdlijnen van een marsroute opgeleverd, die gemeenten kunnen volgen om het systeemdenken en ecosysteemdiensten te gebruiken voor het maken en uitvoeren van ruimtelijk en sociaal-economisch beleid..

De route is nog niet helder genoeg uitgewerkt. De volgende vragen en kennishiaten zijn duidelijk geworden. We roepen overheden en kennisinstellingen op om de beantwoording van deze vragen in kennis- en stimuleringsprogramma's op te nemen.

1 Ambitieniveau voor klimaatadaptatie als maatschappelijke thema

Voor onderdelen van gemeenten (afdelingen zoals Cultuur, Volksgezondheid, Mobiliteit, Recreatie) is het nog moeilijk om de betekenis van een ambitieniveau voor klimaat te vertalen naar doelen en acties op afdelingsniveau. Er is meer aandacht nodig voor de vraag: wat betekent de ambitie om de komen tot een klimaatbestendige stad voor doelen op afdelingsniveau bij gemeenten.

De Climatezipper is als ambitieladder bedoeld als hulpmiddel hierbij en gericht op de integratie van mitigatie en adaptatie. Binnen het project is de zipper verder aangescherpt en professioneel vormgegeven.

Kennisvraag 1: in welke gevallen kan de Zipper toegepast worden en op welke manieren kunnen de uitkomsten geborgd worden. De nieuwe Omgevingswet is gericht op versterking van integraliteit. Is het bijvoorbeeld mogelijk om aan de hand van de ambitieladder een ‘wettelijk’ minimumniveau te identificeren?

2 Doorwerking visie naar ontwerp, en van daar naar aanleg en onderhoud

De studie heeft een logisch en herkenbare methodiek en voorbeeld opgeleverd voor de wijze waarop bodem/ondergrond, water en natuur/groen een onderlegger kunnen vormen. Ook is getoond op welke manier de gemeente de ontwikkeling van ecosysteemdiensten in haar beleid kan opnemen.

In de praktijk lijkt niet goed te lukken, de adaptatievisie lijkt op zich te blijven staan. Bij de doorwerking naar een gebiedsproces en inrichtingsopgave ontstaan talrijke obstakels, zoals de op esthetiek gerichte werkcultuur van ontwerpers en het geringe begrip van de relevantie van het natuurlijk systeem bij de gemeentelijke projectontwikkelaars.

Kennisvraag 2: Welke belemmeringen zijn er bij het vertalen van beleidsvisies naar inrichtings- en beheersmaatregelen op wijkniveau, en op welke manier kunnen ze worden opgelost?.

3 Businessplan per gebied

Economische afwegingen spelen een belangrijke rol bij inrichtingsprojecten. De financiële kentallen van de ecosysteemdiensten hebben te weinig status bij gemeentelijke projectontwikkelaars om hierbij serieus mee te worden genomen. Men vindt ze te zacht en te weinig locatiespecifiek.

Kennisvraag 3: Op welke manier kunnen ecosysteemdiensten een rol spelen in een gebieds-businessplan? Hierbij moeten de voordelen van ecosysteemdiensten, die vaak op langere termijn een rol spelen, herkenbaar worden gemaakt ten opzichte van de korte termijn investeringen.

4 Geo- informatie

Herstructurerings- en inrichtingsvraagstukken kennen vaak een grote tijdsdruk. Dan is er vaak weinig tijd voor diepgaande inventarisaties en onderzoeken. Dat betekent dat deze informatie klaar moet liggen, en ook goed toegankelijk en begrijpbaar moet zijn. Bovendien moet de informatie goed beheerd worden en actueel gehouden.

In Breda was de kaartinformatie moeilijk te vinden, en zeker niet compleet. Een deel van de informatie kwam via de voor buitenstaanders moeilijk (het kost tijd en geld) toegankelijke kaartenset van Alterra.

Verschil lijkt te bestaan in de gewenste informatie op stadsniveau en die op wijk- en inrichtingsniveau. Op stadsniveau lijkt behoefte te zijn aan een overzicht over (en integratie van) beleidsvisies en onderzoeksrapporten. Op wijkniveau lijkt behoefte aan concrete geo-informatie over het natuurlijk systeem en klimaat, zoals gedetailleerde hoogtekarten en informatie over bodemsoorten, mate van ophoging, vochtgehalte van de bodem, hittestress en wateroverlast.

Kennisvraag 4: Welke gegevens zijn noodzakelijk op stads- én op wijkniveau? Op welke manier kunnen ze verzameld worden, en op welke manier kan beheer en toegankelijkheid worden georganiseerd?

5 Vaardigheden en samenwerking

Klimaatadaptatie en de realisatie van ecosysteemdiensten zijn nieuwe fenomenen in het gemeentelijke RO beleid. Ze laten zien dat integraliteit geen modewoord, maar een harde randvoorwaarde is geworden. Dit betekent dat nieuwe vaardigheden en competenties aanwezig moeten zijn in de gemeente. Deze vaardigheden en competenties zijn breed, en liggen onder andere op het vlak van communicatie, verbeelding, integraal denken en plannen, gebruik van nieuwe methodes en hulpmiddelen. Hierbij moet worden bedacht dat deze personen niet allemaal in de eigen organisaties aanwezig hoeven te zijn. Veel overheden zijn op een kantelpunt richting het geven van verantwoordelijkheden naar burgers en belangenorganisaties.

Kennisvraag 5: Welke vaardigheden en competenties zijn nodig voor klimaatadaptatie en systeemplanning (speciaal in relatie tot burgerparticipatie). Hoe kun je ze meten? Welke samenwerkingen kunnen voorzien in ontbrekende kennis of vaardigheden.

6 Hulpmiddelen en tools

Een groot aantal tools is beschikbaar om gemeenten te ondersteunen bij klimaatadaptatie en ecosysteemdiensten. Deze tools zijn te vinden op een aantal portalen, zoals de ANK.

In dit project zijn een aantal tools en portalen uitgetest, zie hiervoor hoofdstuk 5. De hoeveelheid tools is groot en het beoordelen van de toepassingsgeschiktheid in de eigen situatie is niet heel gemakkelijk. Het is gewenst deze tools via een portaal beschikbaar te stellen met een duidelijke handleiding

Kennisvraag 6: Op welke manier kan de keuze van tools ondersteund worden en wat is de mogelijke rol van de ANK daarbij?

Bijlage: overzicht gebruikte tools en websites

1. Praktijkvoorbeelden Natuurlijk Kapitaal op site RWS Leefomgeving: <http://www.rwsleefomgeving.nl/onderwerpen/bodem-ondergrond/natuurlijk-kapitaal/praktijkvoorbeelden/> Atlas Natuurlijk Kapitaal: <http://www.atlasnatuurlijkkapitaal.nl>
2. Teeb stad: <http://www.teebstad.nl>
3. Kennisportaal ruimtelijke adaptatie:
4. Atlas leefomgeving: <http://www.atlasleefomgeving.nl>
5. Natuurlijke Alliantie: <http://www.natuurlijkealliantie.nl>
6. Fotobank NA: <http://fotobankna.nl>
7. Gidsmodellen: <http://gidsmodellen.nl>

RWS Leefomgeving/ Bodem +
Gemma van Eijsden
Wim van de Meerendonk

Gemeente Breda
Vincent Kuiphuis
Rob Temme

ORG-ID
Roelof Westerhof

GrondRR
Vincent Grond

1 november 2016

